

Woorden- en namenlijst

In deze lijst zijn moeilijke en veelgebruikte woorden uit de Tweede Wereldoorlog opgenomen en verder alle namen van belangrijke personen en organisaties uit die periode. In deze lijst staan alleen woorden en namen die in dit boek gebruikt worden. Woorden die in de tekst zelf verklaard worden, staan niet in de lijst, tenzij ze ook op andere plaatsen – zonder uitleg – te vinden zijn.

Afweergeschut: kanon om aanvallende vliegtuigen mee af te weren.

Anansitori: een verhaal over de slimme spin Anansi uit de mondelinge Creoolse overlevering.

Anjerdag: op 29 juni 1940, de verjaardag van prins Bernhard, lieten veel Nederlanders hun trouw aan het koningshuis zien door de Nederlandse vlag uit te hangen, het *Wilhelmus* te zingen of een anjer (de lievelingsbloem van prins Bernhard) in het knoopsgat te steken.

ANP: het Algemeen Nederlands Persbureau verzamelt nieuws uit de hele wereld en geeft dat door aan kranten, radio en dergelijke. Het ANP bestond al voor de oorlog (en bestaat trouwens nog steeds), maar werd tijdens de bezetting gecontroleerd door de nazi's. Vandaar dat de mensen er spottend de bijnaam 'Adolfs Nieuwe Papegaaï' aan gaven.

Antisemitisme: de ideeën van mensen die een grote hekel hebben aan alles wat met joden en hun cultuur te maken heeft.

Arbeidsinzet: de (in de meeste gevallen verplichte) arbeid in Duitsland door burgers en krijgsgevangenen uit de bezette gebieden. In totaal hebben ongeveer tien miljoen mensen in de arbeidsinzet gewerkt, waarvan ruim 500.000 Nederlanders.

Atoombom: een bom met een enorme vernietigingskracht, die veroorzaakt wordt door bij kernsplitsing vrijkomende kernenergie. De eerste atoombom werd op 6 augustus 1945 afgeworpen boven de Japanse stad Hiroshima, drie dagen later gevolgd door een tweede op Nagasaki. De steden waren in één klap verwoest en tienduizenden mensen verloren meteen het leven, terwijl tienduiz-

zenden anderen jaren later aan de gevolgen overleden. Uit angst voor nog meer atoombommen capituleerde Japan.

Ausweis: zie Persoonsbewijs.

Avondklok (ook spertijd, speruur): om verboden activiteiten onmogelijk te maken, voerde de Duitse bezetter een avondklok in, dat wil zeggen dat de mensen na een bepaalde tijd niet meer op straat mochten. Alleen wie een speciale vergunning had (politieagenten en dokters bijvoorbeeld) kon ongestraft 's nachts op pad.

Baboe: Indonesisch kindermeisje.

Beppe: Fries voor grootmoeder.

Bernhard: de Duitser Bernhard von Lippe-Biesterfeld (1911-) trouwde in 1937 met prinses Juliana, de enige dochter van koningin Wilhelmina. Direct op 10 mei 1940 nam Bernhard persoonlijk deel aan de verdediging van Nederland. In de laatste oorlogsjaren werd hij benoemd tot opperbevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten.

Bersiap: de periode van de vrijheidstrijd in Nederlands-Indië/Indonesië vlak na de bevrijding van de Japanse bezetting. 'Bersiap' is een Indonesisch woord dat 'wees paraat' betekent.

Binnenlandse Strijdkrachten (BS): op 5 september 1944 besloot de Nederlandse regering in Londen dat een aantal verzetsgroepen voortaan officieel tot de Koninklijke Landmacht behoorde. Zij kregen de naam 'Binnenlandse Strijdkrachten'. Hun taak was Nederland helpen te bevrijden en daarna de orde in het land te bewaken.

Birma-lijn: de spoorweg in het Aziatische land Birma, die op bevel van de Japanse bezetter door krijgsgevangenen werd aangelegd. Het werk was zo zwaar, dat vijftienduizend mannen stierven. Onder hen waren 3098 Nederlanders.

Bolsjewieken: Russische communisten; vaak gebruikt als scheldnaam.

Boobytrap: verborgen explosieve lading (bijvoorbeeld verbonden aan een deurklink) die ontploft bij aanraking.

Bos Verschuur, Wim (1904-1985): populaire Surinaamse onderwijzer en kunstenaar, lid van de Staten van Suriname. Een van de belangrijkste voorstanders van de Surinaamse onafhankelijkheid. Hij werd hierin gesteund door hoge Amerikaanse officieren, maar de Surinaamse gouverneur Kielstra zette hem gevangen vanwege zijn ideeën.

- Capitulatie:** een overeenkomst tussen twee partijen, waarbij de een zich overgeeft aan de ander.
- Churchill, Winston (1874-1965):** Minister-president van Engeland tijdens de Tweede Wereldoorlog, met veel macht binnen de rangen van de geallieerden.
- Collaborateurs:** mensen die samenwerken met de bezetter, landverraders in de ogen van 'goede' vaderlanders.
- Communisme:** politiek systeem waarbij alle fabrieken, goederen en geld gezamenlijk bezit zijn. Hitler en zijn partij wilden het communisme de wereld uit hebben, en vielen mede daarom het communistische Rusland aan.
- Concentratiekampen:** grote kampen waar een regering zijn tegenstanders in opsluit (vaak zonder een veroordeling door een rechtbank). De levensomstandigheden in de Duitse concentratiekampen waren heel slecht, en de gevangenen moesten hard werken. Een aantal concentratiekampen was ingericht als vernietigingskamp, waarin mensen systematisch en massaal vermoord werden. Er waren meer dan honderd concentratiekampen, met vaak elk nog tientallen onderafdelingen buiten het kamp. De bekendste waren Auschwitz-Birkenau, Belzec, Chelmo, Sobibor en Treblinka in Polen, Bergen-Belsen, Buchenwald, Dachau en Sachsenhausen in Duitsland, Mauthausen in Oostenrijk, en in Nederland de kampen in Amersfoort, Ommen, Schoorl en Vught.
- Deportatie:** het onder dwang en vaak ook geweld wegvoeren van mensen uit hun eigen woonplaatsen naar werk- of concentratiekampen.
- Deserteren:** het weglopen van militairen die niet langer in het leger willen dienen. Hierop stond meestal de doodstraf.
- Distributie (-bonnen; -kaarten; -kantoor; -systeem):** al voordat de oorlog uitbrak, was er in Nederland een groot gebrek aan voedsel en andere producten. Om het eten eerlijk over de bevolking te verdelen, werd het distributiesysteem ingevoerd. Dat bleef tijdens en nog enkele jaren na de Duitse bezetting gehandhaafd.
- Djongos:** Indonesische huisbediende.
- DKW:** *Deutsche Kraft Wagen*, een Duits automerk.
- Dolle Dinsdag:** op dinsdag 5 september 1944 waren de geallieerde troepen tot vlak bij de Nederlandse grens doorgestoten. Opeens

ging in het westen van het land het gerucht dat de ene na de andere stad bevrijd werd: Rotterdam, Delft, Den Haag... In paniek sloegen Duitse troepen en NSB'ers op de vlucht. Veel Nederlanders roken even aan de vrijheid, maar het bleek loos alarm. Na deze 'dolle dinsdag' was Nederland nog steeds bezet.

Duikelaar: zie Onderduikers.

Dwangarbeid: zie Arbeidsinzet.

Engelandvaarders: duizenden Nederlanders die niet onder het Duitse gezag wilden leven, probeerden te ontsnappen naar niet-bezet gebied, het liefst naar Engeland.

Ertintin: traditionele openingszin van een anansitori. Vrij vertaald: heel lang geleden. De toehoorders antwoorden daarop gezamenlijk met 'tintintin'.

Evacuëren: het wegsturen van mensen uit een bepaald gebied. In de Tweede Wereldoorlog werden mensen geëvacueerd, omdat het gebied waar ze woonden door oorlogsgeweld te gevaarlijk voor hen werd, of omdat de plek voor militaire doeleinden gebruikt ging worden.

Februaristaking: grote proteststaking op 25 en 26 februari 1941 in Amsterdam en omstreken naar aanleiding van geweld tegen joden en het oppakken van 423 joden op 22 en 23 februari. De Duitse bezetter was eerst volkomen verrast door de staking, maar sloeg de opstand al snel met geweld neer.

FLAK: *Fliieger Abwehr Kanone*, het Duitse luchtafweergeschut.

Gaarkeukens: centrale keukens in de grotere steden en dorpen, waar iedereen voor voedselbonnen en weinig geld een eenvoudige maaltijd kon krijgen. Vooral tijdens de hongerwinter maakten veel mensen gebruik van de gaarkeukens.

Gaskamers: speciale, luchtdicht af te sluiten ruimtes in concentratiekampen waar mensen met honderden tegelijk vergast werden.

Geallieerden: het verbond van 26 landen die samen tegen het bondgenootschap van Duitsland, Japan en Italië streden. De belangrijkste landen waren de Verenigde Staten, Rusland, Groot-Brittannië, Canada en Australië, en verder de bezette landen, zoals Frankrijk, Polen en Nederland.

Gestapo: zie *Sicherheitspolizei*.

Goslar: Duits vrachtschip dat in mei 1940 in Paramaribo voor anker lag en door de eigen bemanning tot zinken werd gebracht, terwijl

de Nederlandse militairen al aan boord waren om de bemanning te arresteren. Het schip ligt nu nog steeds op de bodem van de Suriname-rivier.

Groot-Germaanse Rijk: de nazi's wilden hun land uitbreiden tot één groot rijk, waarin alle volken van 'hun' Germaanse ras verenigd waren. De volken van Oost-Europa moesten een groot stuk van hun gebied inleveren, om dat Germaanse 'superras' de ruimte te geven.

Grüne Polizei: de gewone Duitse politie (eigenlijk *Ordnungspolizei*, maar vanwege hun groene uniformen *Grüne Polizei* of kortweg *Grüne* genoemd). De *Grüne Polizei* werd ook in de bezette gebieden ingezet als hulptroepen van de *Sicherheitspolizei*, bij het opsporen van verzetsmensen, joden en andere vervolgd.

Heit: Fries voor vader.

Hitler, Adolf (1889-1945): geboren in Oostenrijk. In 1932 werd zijn partij (de NSDAP) de grootste van Duitsland. In 1933 benoemde de president hem tot Rijkskanselier (de premier van Duitsland). Al snel maakte hij een eind aan de democratie in Duitsland en trok alle macht naar zich toe. Zijn populariteit groeide, omdat hij ervoor zorgde dat iedereen aan het werk kwam (voor een groot deel in fabrieken die oorlogstuig maakten). Het Duitse volk – dat na de nederlaag in de Eerste Wereldoorlog van 1914-1918 zwaar vernederd was – geloofde dat Hitler Duitsland tot het machtigste land ter wereld zou maken. Zijn politiek leidde tot de Tweede Wereldoorlog, en miljoenen Duitsers volgden hem blindelings in die strijd. Toen de Russische troepen hem bijna te pakken hadden, pleegde Hitler zelfmoord op 30 april 1945.

Hongerwinter: in de winter van 1944 op 1945 was er voor de bevolking van de grote steden in het westen van Nederland gebrek aan de belangrijkste levensbehoeften: eten, brandstof en kleren. Twintigduizend mensen kwamen om, terwijl honderdduizenden anderen op het randje van de dood balanceerden.

Illegale kranten: omdat de kranten en radio door de Duitse bezetter gecontroleerd werden, kregen de mensen in Nederland alleen maar te horen en te lezen wat de bezetter goed vond. Om ook andere geluiden te laten klinken, werden er steeds meer illegale (verboden) kranten gemaakt. Soms waren dat met de hand geschreven velletjes, maar geleidelijk aan kwamen er steeds meer

professionele kranten, die met duizenden tegelijk gedrukt werden. Bekend waren onder andere *Het Parool*, *Trouw* en *Vrij Nederland*.

Inkwartiering: er waren niet genoeg kazernes in Nederland om alle militairen een dak boven hun hoofd te kunnen geven. Daarom eisten zij inkwartiering, dat wil zeggen woonruimte van de burgers. De gewone soldaten moesten vaak in scholen of andere grote openbare gebouwen slapen. Voor de officieren werden kamers bij mensen thuis opgeëist. Inkwartiering was niet alleen iets voor de Duitse bezetter, maar ook Nederlandse (tijdens de mobilisatie) en geallieerde militairen werden door het hele land ingekwartierd.

Interneren: iemand van zijn vrijheid beroven en in een gevangenis of concentratiekamp stoppen.

Hakenkruis (ook 'swastika'): kruis waarvan de armen aan het eind rechthoekig omgebogen zijn. Dit symbool – dat al in de Oudheid gebruikt werd als teken van macht – namen de nazi's in hun vlaggen op.

Japenkampen: de Japanse concentratiekampen. De Japanse bezetter zette het grootste deel van het niet-Aziatische deel van de bevolking gevangen in kampen. Er waren aparte kampen voor mannen en voor vrouwen en kinderen.

Jerries: Engelse bijnaam voor de Duitsers, vergelijkbaar met het Nederlandse 'moffen'.

Jeugdstorm: de Nationale Jeugdstorm was de jeugdafdeling van de NSB. Kinderen die lid waren van de Jeugdstorm werden getraind in sport en discipline, om zo op te groeien tot 'echte Germanen'.

Joodse Raad: de Duitse bezetters richtten in alle landen die in hun macht waren Joodse Raden op. Die kregen de leiding over het 'zelfbestuur' van de joodse bevolkingsgroep. De bezetter misbruikte die Joodse Raden om de joden naar de vernietigingskampen te kunnen deporteren.

Kielstra, J.H. (1878-1951): gouverneur van Suriname van 1933 tot januari 1944. Toen werd hij na een conflict met de Surinaamse volksvertegenwoordigers overgeplaatst als Nederlandse gezant naar Mexico.

Knijpkat: een zaklamp met een dynamo. Door knijpende bewegingen te maken wordt stroom opgewekt en gaat de lamp branden.

- KNIL (Koninklijk Nederlands Indisch Leger):** het leger in Nederlands-Indië bestond uit mannen die afkomstig waren uit Nederland én uit Nederlands-Indië zelf. Op het moment van de Japanse inval in 1942 waren er 122.000 soldaten in dienst.
- Knokploeg (KP):** de gevechtsgroep van verzetsorganisaties, meestal bestaand uit zes tot vijftien man. Knokploegen vermoordden gevaarlijke tegenstanders en voerden overvallen uit op distributiekantoren, bevolkingsregisters en gevangenis.
- Koeriers:** verzetsmensen die boodschappen overbrachten. Meestal waren het meisjes en jonge vrouwen, omdat de Duitse bezetter hen niet zo snel verdacht van verboden activiteiten. Koeriersters begeleidden ook vaak ontsnapte krijgsgevangenen en neergestorte geallieerde piloten van het ene schuiladres naar het andere.
- Kosjer:** geoorloofd volgens de joodse godsdienstige voorschriften.
- Krijgsgevangene:** een soldaat die door zijn tegenstanders is gevangengenomen.
- Kristallnacht:** in de nacht van 9 op 10 november 1938 vond in heel Duitsland een grote vergeldingsactie tegen de joden plaats voor de moord op een Duitse diplomaat in Parijs door een jood. Twintigduizend joden werden opgepakt, en synagogen, winkels en huizen van joden werden vernield.
- LKP (Landelijke Knokploegen):** in 1943 verenigden de bestaande knokploegen zich in de LKP.
- LO (Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers in Nederland):** in de zomer van 1942 opgerichte hulporganisatie die onderduikers hielp aan een goede schuilplaats, distributiekaarten, valse papieren, geld en eten. Honderdduizenden mensen werden door de LO geholpen.
- Landwacht:** de Landwacht werd eind 1943 opgericht als een soort knokploeg van de NSB. Een paar maanden later werden de landwachters officieel benoemd tot hulppolitie. De belangrijkste taak was hulp te bieden aan de SD bij het opsporen van onderduikers en verzetsgroepen. De landwachters waren vaak fanatiek en wreed.
- Loyaliteitsverklaring:** in 1943 dwong de Duitse bezetter alle studenten een loyaliteitsverklaring te ondertekenen, waarin zij beloofden de bezetter niet tegen te werken, en na hun studie in de Arbeidsinzet te gaan. Veel studenten weigerden en besloten onder te duiken.

Luchtbeschermingsdienst (LBD): organisatie in Nederland én Nederlands-Indië die de burgerbevolking beschermde bij lucht-aanvallen. De LBD was in juni 1940 de eerste organisatie waar joden geen lid meer van mochten zijn.

Market Garden: het geallieerde plan om in september 1944 in één ruk vanuit België door te stoten over de grote rivieren in Nederland (Maas, Waal en Rijn). Daarna zouden de geallieerden gemakkelijker Duitsland kunnen veroveren. Het plan mislukte, omdat de Duitse troepen de laatste brug (die bij Arnhem over de Rijn) in handen wisten te houden. De geallieerde opmars werd daardoor ernstig vertraagd.

Marshall-plan: in 1947 bedacht de Amerikaanse minister Marshall een groots opgezet plan om de landen in West-Europa te helpen met de wederopbouw. Daarmee verzekerde Amerika zich van trouwe bondgenoten en sterke handelspartners.

Mem: Fries voor moeder.

Mobilisatie: om bij een dreigende oorlog een zo groot mogelijk leger te hebben, worden alle mannen tot een bepaalde leeftijd die ooit in het leger hebben gezeten gemobiliseerd, dat wil zeggen dat ze verplicht worden weer in militaire dienst te treden.

Moffen: scheldnaam voor Duitsers, waarschijnlijk afkomstig van het oude Duitse soldatenwoord *Muff*, wat knorrepot of lomperik betekende. Soms noemde men Duitsland 'Moffrika', en Nederlandse meisjes die bevriend waren geraakt met Duitse soldaten werden 'moffenhoeren' genoemd.

Muurkrant: illegale krant die in het donker werd opgeplakt om de mensen op de hoogte te stellen van nieuws dat door de Duitse censuur niet in de legale pers bekendgemaakt werd.

Mussert, Anton (1894-1946): oprichter en leider van de NSB. Na de oorlog werd hij wegens landverraad ter dood veroordeeld en gefusilleerd.

Mussolini, Benito (1883-1945): fascistische leider van Italië van 1922 tot 1943. Hij werd op 25 juli 1943 afgezet. Tijdens zijn vlucht naar Zwitserland in april 1945 werd hij door Italiaanse verzetsstrijders doodgeschoten.

Nationaal-socialisme: politieke stroming van Hitlers Duitsland, die antidemocratisch was, de eenheid van het land en het volk heel belangrijk vond, en uitging van de macht van de sterksten. Door

gezamenlijke vijanden van het volk aan te wijzen (bijvoorbeeld joden en communisten), kreeg het nationaal-socialisme veel steun bij de Duitse bevolking. In Italië en Spanje werd dit politieke systeem fascisme genoemd.

Nazi's: aanhangers van het Duitse nationaal-socialisme.

Neutraliteit: de houding van een land dat bij een oorlog niet wil kiezen voor steun aan de ene of de andere partij.

NSB (Nationaal Socialistische Beweging): de Nederlandse nationaal-socialistische partij die in 1931 door Anton Mussert werd opgericht. Het hoogtepunt voor de partij waren de verkiezingen van 1935, met acht procent van de stemmen. Daarna ging het bergafwaarts met de populariteit. Ook nadat de NSB in 1941 de enige toegestane partij in Nederland was, bleef de aanhang beperkt.

NSDAP: in 1919 werd de Deutsche Arbeiterpartei opgericht. Al snel kreeg Hitler de macht in die partij. Hij veranderde in 1921 de naam in Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei. Van 1933 tot 1945 had deze partij alle macht in Duitsland. Na de Duitse capitulatie werd de NSDAP door de geallieerden opgeheven.

OD (Ordedienst): Nederlandse verzetsorganisatie die was opgezet om na de nederlaag van de Duitse bezetter de orde in Nederland te handhaven.

Onderduikers (ook duikelaars): mensen die uit angst voor vervolging hun huis verlaten en ergens anders een schuilplaats zoeken om uit handen van de bezetter te blijven.

Oorlogsindustrie: fabrieken die wapens, voertuigen en andere producten voor het leger maken.

Ortskommandant: Duitse bevelhebber van de plaatselijke troepen in een stad of streek.

Paramilitaire verzetsgroep: een verzetsgroep die getraind wordt en handelt als een echt legeronderdeel, maar die niet officieel bij het leger hoort.

Partizaan: verzetsstrijder, in het Nederlands vooral gebruikt voor verzetsgroepen in Oost-Europa, maar het woord werd door de Duitsers ook gebruikt om Nederlandse verzetsstrijders mee aan te duiden.

Persoonsbewijs (Duits: *Ausweis*): een soort paspoort dat alle Nederlanders vanaf vijftien jaar altijd bij zich moesten dragen om

zich te kunnen identificeren, voorzien van pasfoto en vingerafdruk.

Pitto: zie Surrogaatkoffie.

Propaganda: de verschillende partijen in de oorlog toonden de bevolking met allerlei middelen (kranten, films, affiches en dergelijke) een positief beeld van zichzelf en een negatief beeld van hun vijand. Militaire successen werden nog mooier gemaakt dan ze waren, en nederlagen werden verzwegen of goedgepraat als 'tactisch terugtrekken'.

Radio Oranje: vanaf 28 juli 1940 zond de Nederlandse regering vanuit Londen radio-uitzendingen uit, bestemd voor het Nederlandse volk. Radio Oranje zond niet alleen berichten uit die de Duitse bezetter liever verzweg, maar ook geheime boodschappen in code voor het verzet. Het luisteren naar deze en andere buitenlandse zenders werd daarom door de bezetter verboden, maar dat was niet te controleren. Daarom moesten alle Nederlanders vanaf mei 1943 hun radiotoestellen inleveren.

Razzia: grote drijfjacht van politie of militairen om mensen massaal gevangen te nemen.

Repressie: onderdrukking van een volk, om de drang tot verzet te breken. Vormen van repressie zijn het opsporen van verzetsstrijders en het nemen van wraak tegen de bevolking na verzetsacties.

Rijksveldwachter (ook veldwachter): Nederlandse politieman op het platteland.

Rode Kruis: samenwerkingsverband van onafhankelijke organisaties die hulp verlenen aan zieke en gewonde militairen in oorlogstijd, aan krijgsgevangenen, aan de burgerbevolking in oorlogstijd en bij natuurrampen en hongersnood. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het Rode Kruis de enige organisatie die af en toe iets voor de oorlogsslachtoffers kon doen. Maar vooral in Duitsland en Japan kreeg de organisatie niet overal de vrije hand om (krijgs)gevangenen te helpen.

Romanech: taal van de Sinti en Roma.

rvv (Raad van Verzet): in 1942 bundelde een aantal verzetsgroepen hun krachten in de rvv.

Sabbat: volgens het joodse geloof de laatste dag van de week, die vrijdagavond begint en zaterdagavond eindigt. Het is een rustdag waarop God vereerd moet worden.

Sammellager (verzamelkamp): kamp waar de Duitse bezetter opgepakte tegenstanders verzamelden, voordat ze in grote groepen naar concentratiekampen werden afgevoerd.

SD (*Sicherheitsdienst*): de geheime inlichtingendienst van de ss. De SD verzamelde informatie over verzetsgroepen en dergelijke, en gaf die door aan de *Sicherheitspolizei*.

***Sicherheitspolizei*:** de recherche van de Duitse politie, samengesteld uit de *Kriminalpolizei* (Kripo) en de *Geheime Staatspolizei* (Gestapo). De *Sicherheitspolizei* was de organisatie die mensen arresteerde, in gevangenschappen martelde en naar concentratiekampen stuurde. Veel mensen dachten ten onrechte dat de SD en de *Sicherheitspolizei* hetzelfde waren.

Siegfriedlinie (door de Duitsers Westwall genoemd): verdedigingslinie langs de westgrens van Duitsland. De linie was duizenden kilometers lang en vijf kilometer breed, en bestond uit onder andere prikkeldraad, kazematten, mijnevelden, tankgrachten en artilleriestellingen.

Sinti: net als de Roma een Europees nomadenvolk, bij de 'burgers' (zoals zijzelf de mensen van andere Europese volkeren noemen) beter bekend als zigeuners (wat eigenlijk een scheldnaam is).

Speruur (ook spertijd): zie Avondklok.

ss: afkorting van '*Schutzstaffel*' (beschermingseenheid). De ss werd in 1924 opgericht als lijfwacht voor Hitler en andere leden van de NSDAP. Alleen 'raszuivere' Germanen mochten bij de ss. In de loop van de tijd werd dit een aparte elitestrijdmacht die los van de *Wehrmacht* (het eigenlijke Duitse leger) stond. De ss was een machtige terreurorganisatie, die niet alleen alle politieafdelingen (*Grüne Polizei*, SD en *Sicherheitspolizei*) had overgenomen, maar ook geregeld aan het front werd ingezet. In de bezette gebieden werden nationale ss-afdelingen opgericht, die trouw aan Hitler zwoeren. De Nederlandse ss bestond uit 22.000 vrijwilligers.

Stengun: licht Engels snelvuurwapen.

Surrogaatkoffie: namaakkoffie. In de oorlog waren er steeds meer producten niet meer te krijgen. De grootste straf voor veel mensen was het gebrek aan koffie en sigaretten. Om hen toch een beetje aan hun trekken te laten komen, werden er allerlei producten gemaakt die daarop leken. Eén daarvan was de Pitto-koffie.

Tata: Sinti-benaming voor 'papa'.

Tintintin: zie 'Ertintin'.

Vaandrig: laagste officiersrang in het leger.

Verduistering: om te voorkomen dat vliegtuigen zich voor hun routes en aanvalsdoelen 's nachts konden oriënteren op de lichten van steden en dorpen, was iedereen verplicht om voor de ramen verduisteringspapier te hangen, waardoor er geen licht naar buiten scheen. Ook brandden er geen lantaarnpalen en dergelijke. Tijdens bewolkte nachten was het pikkedonker in grote delen van Europa.

Vesting Holland: het gebied in het westen van Nederland dat werd omringd door rivieren en onder water gezette gebieden. Het Nederlandse leger hoopte in 1940 de Duitse aanval bij de Vesting Holland tegen te kunnen houden, totdat Franse en Engelse troepen te hulp kwamen. Het plan mislukte, omdat de Duitsers het gebied toch binnenvielen over de bruggen bij Moerdijk en Zwijndrecht, en vanuit de lucht met parachutisten.

v-mannen: vertrouwensmannen, Nederlanders die in dienst van de Duitse inlichtingendiensten infiltrerden in verzetsgroepen. Als een v-man wist wie er in de groep zat en wat ze allemaal van plan waren, lichtte hij zijn opdrachtgevers in. Zo zijn er heel wat verzetsmensen in handen van de Duitsers gevallen.

Volk en Vaderland: het weekblad van de NSB.

WA (Weerafdeling): de in zwarte uniformen geklede knokploeg van de NSB.

Wasserschutzpolizei: de Duitse politie die de orde en rust op rivieren, meren en zee moest bewaren.

Wehrmacht: het gewone Duitse leger. De *Wehrmacht* was in de regel veel minder fel dan de nazi's van de ss.

Westerbork: in 1939 door de Nederlandse regering opgezet als een vluchtelingenkamp voor Duitse joden. Tijdens de oorlog werd het een doorgangskamp, van waaruit de meeste joden, Sinti en Roma werden doorgestuurd naar de concentratiekampen en vernietigingskampen. Na de onafhankelijkheid van Indonesië werd het een opvangkamp voor gevluchte Molukkers, die Nederlands-Indië graag bij Nederland hadden willen houden.

Wilhelmina (1880-1962): van 1890 tot 1948 Koningin van Nederland. In mei 1940 moest zij naar Engeland vluchten. Toen bleek dat de meegevluchte regering niet erg krachtig was, nam zij

steeds meer het heft in handen om haar land te helpen bevrijden.

Winkelman, generaal H.G. (1876-1952): Nederlandse generaal die begin 1940 benoemd werd tot opperbevelhebber van de Nederlandse strijdkrachten. Onder zijn bevel capituleerde Nederland op 15 mei 1940. Hij zat van juli 1940 tot mei 1945 in een Duits krijgsgevangenenkamp.

Winterhulp: door de Duitse bezetter georganiseerde landelijke hulpacties, naar het voorbeeld van hulpacties in Duitsland. De opbrengst van collectes en de verkoop van postzegels, speldjes en dergelijke was bedoeld voor de arme Nederlanders. Maar omdat het een Duits plan was, weigerden de meeste Nederlanders geld aan de Winterhulp te geven.

Zero: Japans type jachtvliegtuig.

